

Katarzyna Nanowska
Dolnośląska Szkoła Wyższa
we Wrocławiu

ETYCZNE DYLEMATY W PRAKTYCE ZAWODOWEJ KURATORÓW SĄDOWYCH

Wprowadzenie

Kuratorzy sądowi dla dorosłych to kuratorzy zawodowi i społeczni, wykonujący orzeczenia w sprawach karnych w poszczególnych sądach rejonowych. Przedstawiciele tej grupy zawodowej wypełniają zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym wobec osób poddawanych probacji na terenie zespołów kuratorskiej służby sądowej oraz w środowisku podopiecznych, także na terenie zamkniętych zakładów i placówek¹. Przyjęty w Polsce zawodowy model kurateli sądowej ma gwarantować, że kuratorzy będą stanowić kadrę o należyтым wykształceniu i przygotowaniu zawodowym, mogącą poświęcić więcej czasu podopiecznym oraz dostosowującą się do stawianych wymagań². Warto w tym miejscu przytoczyć art. 5 *Ustawy o kuratorach sądowych*, zgodnie z którym kuratorem zawodowym może być mianowana osoba, która posiada obywatelstwo polskie, korzysta z pełni praw cywilnych i obywatelskich, jest zdolna ze względu na stan zdrowia do pełnienia obowiązków kuratora zawodowego, ma odpowiednie, ściśle określone wykształcenie oraz odbyła aplikację kuratorską i zdała egzamin kuratorski, a także cechuje się nieskazitelnym charakterem³, co wskazuje na szczególne wymagania moralne stawiane przedstawicielom kuratorskiej służby.

Kuratorzy sądowi są grupą zawodową, która z uwagi na charakter powierzonych zadań korzysta ze szczególnych uprawnień. Jako wyspecjalizowany organ władzy publicznej, stosujący odpowiednio dobrane metody, podejmują działania w zakresie zwalczania patologii wśród członków społeczeństwa, co czyni tę służbę najważniejszym elementem systemu

¹ Art. 3 ust. 1, *Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych* (Dz.U. 2018, poz. 1014).

² K. Gromek, *Kuratorzy sądowi. Komentarz*, Warszawa 2005, s. 13.

³ *Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych*, op. cit.

opartego na środkach wolnościowych⁴. Podopiecznymi kuratorów sądowych są osoby, wobec których za popełnienie czynów karalnych orzeczono karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania, osoby warunkowo zwolnione z jednostek penitencjarnych, a także te, wobec których sąd umorzył postępowanie karne, orzekając za to dozór kuratora sądowego. Podejmowane przez kuratorów w toku postępowań wykonawczych działania są ukierunkowane na pomoc w przezwyciężaniu trudności w poprawnym funkcjonowaniu jednostek poddanych ich pieczy. Kuratorzy koncentrują się na ujawnieniu aktualnych trudności i modyfikacji czynników, które miały wpływ na podopiecznych, a także na ich aktywizacji do samodzielnego rozwiązywania problemów dzięki wykształceniu się świadomości motywacji do działań poprawczych, co może nastąpić w wyniku oddziaływań osób sprawujących dozór. Celem pracy wychowawczej w okresie próby jest stworzenie dozorowanemu możliwości poprawnego funkcjonowania w społeczeństwie, co powinno skutkować zmianą postaw zgodnie z oczekiwaniami społecznymi, eliminowaniem zachowań z tymi oczekiwaniami sprzecznych oraz wyrównaniem opóźnień w rozwoju prospołecznej osobowości⁵. Można stwierdzić, że od kuratorów sądowych, ich postawy oraz stosowanych metod pracy w znacznym stopniu zależy zaangażowanie podopiecznych w proces readaptacji społecznej w ramach wykonywania kar nieizolacyjnych, zatem nie bez znaczenia jest charakter kompetencji, także moralnych, którymi dysponują ci pierwsi.

Ponieważ niniejsza publikacja nie pozwala na dogłębną analizę podnoszonego zagadnienia, autorka pragnie, odnosząc się do teorii etyki oraz stosując metodę obserwacji uczestniczącej jako narzędzie badania własnej grupy zawodowej, poddać refleksji niektóre z etycznych aspektów funkcjonowania sądowych kuratorów dla dorosłych.

1. Etyka – przegląd definicji

Etyka to dyscyplina filozoficzna, która w języku norm wypowiada się na temat tego, jak powinno się postępować. Filozofia moralności wyjaśnia, czym jest dobro i moralna powinność, bada wpływ dobrego i złego zachowania na naturę człowieka, poszukuje odpowiedzi na pytanie o sens ludzkiej egzystencji. Pojęcie to używane jest także do określenia moralnych aspektów zachowania jednostek lub społeczności w perspektywie obowiązujących je norm etycznych. W tym kontekście można mówić o etyce zawodowej poszczególnych grup profesjonalistów, rozumianej jako normy określające, jak ze względów moralnych przedstawiciele danego zawodu powinni, a jak nie powinni postępować⁶.

Za moralność właściwą dla danej wspólnoty możemy uznać taką, która prowadziłaby do najbardziej pożądanego zachowań. Należy zauważyć, że wybór odpowiedniej moralności

⁴ J. Kusztal, *Podstawy prawne kurateli sądowej*, [w:] *Współczesna kuratela sądowa (wybrane zagadnienia)*, red. B. Zinkiewicz, Mysłowice 2006, s. 11.

⁵ A. Bałandynowicz, *Sposób postępowania resocjalizacyjnego wobec skazanych w warunkach kurateli*, [w:] *Resocjalizacja instytucjonalna. Perspektywy i zagrożenia*, red. F. Kozaczuk, Rzeszów 2004, s. 97–101.

⁶ I. Lazari-Pawłowska, *Etyki zawodowe jako role społeczne*, [w:] *Etyka zawodowa*, red. A. Sarapata, Warszawa 1971, s. 33.

zależy od punktu widzenia, który przyjmujemy za etycznie właściwy. Przy podejściu utylitarnym za najbardziej pożądane z etycznego punktu widzenia zachowanie uznamy takie, które maksymalnie przyczynia się do dobra ogółu, co nie musi być tożsame z właściwym celem podmiotów moralnych, nie jest bowiem powiedziane, że świadome i bezpośrednie dążenie do obranego celu to zawsze najlepszy sposób na jego osiągnięcie⁷. Moralność zawodową można określić również jako jedną z wielu moralności wynikających z pełnienia szczególnej roli; tu normy moralności danego zawodu wynikają z zastosowania ogólnych norm moralnych do szczególnych sytuacji, z którymi przedstawiciele danej profesji mają do czynienia podczas pełnienia obowiązków⁸.

Przy analizie etyki zawodowej rozumianej jako moralność aktualnie właściwa dla danej profesji warto sięgnąć do teorii, którą formułuje Benjamin Freedman. Autor rozróżnia dwa rodzaje obowiązków moralnych: obowiązki nabyte, czyli takie, które są następstwem czegoś, co robiliśmy wcześniej; oraz nienabyte, czyli niewynikające z naszych wcześniejszych zobowiązań. Moralność zawodową Freedman traktuje jako odmianę moralności nabytej, natomiast moralność powszechną utożsamia z moralnością nienabytej; zwraca przy tym uwagę na ich współdziałanie w określaniu naszych ostatecznych powinności⁹.

Etyka życia publicznego zawarta jest między etyką normatywną, czyli zespołem norm moralnych, a etyką stosowaną, rozumianą jako wykorzystywanie norm w praktyce. Odwołuje się do takich wartości jak: dobro publiczne, interes publiczny, sprawiedliwość, wolność oraz równość wobec prawa¹⁰. Etyka w służbie, według Barbary Kudryckiej, to zestaw wspólnych wartości i norm, przestrzeganych przez urzędników w trakcie wykonywania obowiązków, zarówno spisanych, jak i domniemanych, które odnoszą się do tego, co uważamy za właściwe, za dobre lub złe. Zdaniem tej autorki wartości wyznaczają zasady moralne, normy natomiast mogą określać także zachowanie wymagane w danej sytuacji zarówno przez moralność, jak i prawo¹¹.

Kodeksów etyki zawodowej nie tworzy się po to, by rozstrzygały każdą sytuację, lecz po to, by przypominały o ważnych moralnych obowiązkach związanych z wykonywaniem danego zawodu¹², w szczególności – by przywoływały normy nieoczywiste, niezakorzenione w powszechnej moralności¹³. Są one użyteczne, ponieważ wykonywanie obowiązków przez przedstawicieli niektórych profesji wiąże się z robieniem rzeczy, które mogłyby zostać uznane za przekroczenie uprawnień, a posiadanie specjalnych przywilejów oznacza,

⁷ W. Galewicz, *W sprawie odrębności etyk zawodowych*, [w:] *Moralność i profesjonalizm. Spór o pozycję etyk zawodowych*, red. W. Galewicz, Kraków 2010, s. 85–87.

⁸ J.A. Andre, *Role Morality as a Complex Instance of Ordinary Morality*, „American Philosophical Quarterly” 1991, vol. 28, nr 1, s. 73–79.

⁹ B. Freedman, *A Meta-Ethics for Professional Morality*, „Ethics” 1978, nr 89, s. 1–19.

¹⁰ B. Kudrycka, *Etyka w życiu publicznym*, „Kontrola państwowa” 1998, nr 2, s. 3–5.

¹¹ B. Kudrycka, *Dylematy etyczne pracowników administracji*, Warszawa 1995, s. 47.

¹² I. Lazari-Pawłowska, *Etyki zawodowe jako...*, op. cit., s. 64–67.

¹³ D. Bąk, *O możliwości kreowania etosu urzędnika* [w:] *Etos urzędnika*, red. D. Bąk, Warszawa 2007, s. 87.

że przedstawiciele określonych zawodów mogą działać w sposób dla innych niedopuszczalny¹⁴.

Klasyyczna definicja dylematu moralnego podkreśla równorzędność powinności, z których żadnej nie można przedkładać nad inną¹⁵. Moralna intuicja jednostki w odniesieniu do konkretnej sytuacji nie daje jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, która z wartości jest ważniejsza, a brak tej wiedzy nie czyni ich równoważnymi.

W kategoriach formułowanych przez etykę cnót, uznawaną za jedną z najważniejszych teorii etycznych¹⁶, dylemat moralny to konflikt (właściwie uformowanych) pragnień, które mogą być przez różne osoby realizowane na różne sposoby, przy czym odmienność postępowania nie musi świadczyć o moralnych rozbieżnościach ich intencji. Zgodnie z tą teorią wyznacznikiem właściwego postępowania są właściwe trwałe dyspozycje wewnętrzne, których formowanie nie jest możliwe bez poznania odnoszącego się do wewnętrznych przeżyć jednostki. Dylemat moralny może powstać w sytuacji niepełnego poznania i jest istotą moralnego doświadczenia, kiedy to trudność w podjęciu decyzji co do kierunku działania wynika nie z zaniedbania czy niepełnej wiedzy dotyczącej zewnętrznych okoliczności i jego skutków, lecz z niemożności określenia wagi i poprawności wewnętrznych pragnień. Naturalnym następstwem wyboru staje się wówczas poczucie winy, wynikające z niepewności co do tego, czy postąpiliśmy właściwie. Większość tego typu dylematów to jednak dylematy pozorne, występujące jedynie w indywidualnej perspektywie podmiotów. Istota dylematu, jak wskazuje etyka cnót, polega na tym, że nawet przy najlepszej woli nie można wskazać najlepszego rozwiązania, ponieważ nie zna się wystarczająco samego siebie, a wiedzę tę nabywa się jedynie w toku praktyki, okupując to cierpieniem, które stanowi istotę moralnego doświadczenia¹⁷.

Przeciwnicy istnienia dylematów moralnych zakładają, że każdy dylemat można rozwiązać po odpowiednio starannym namyśle, a jeśli nawet to się nie uda, nie można uznać że jest on nierozwiązywalny. Brak możliwości rozwiązania dylematów nie wpływa bowiem z istoty etyki, tylko z naszych ograniczeń poznawczych, dotyczących między innymi faktów i czasu, które utrudniają poprawny osąd, nie są zatem rzeczywistymi, bo nierozwiązywalnymi dylematami moralnymi, lecz dylematami uwikłanych w nie osób, o ile osoby te muszą działać, zanim definitywnie rozstrzygną problem wzajemnej wagi przywoływanych racji¹⁸.

¹⁴ J. Teichman, *Etyka społeczna. Podręcznik dla studentów*, Warszawa 2002, s. 123–126.

¹⁵ W. Sinnott-Armstrong, *Moral Dilemmas*, Oxford 1988, s. 29.

¹⁶ N. Szutta, *Status współczesnej etyki cnót*, „Diametros” 2004, nr 1, s. 70.

¹⁷ J. Jaśtał, *Dylematy moralne. Przyczynek do debaty z Plutarchem w tle*, „Diametros” 2004, nr 2, s. 33–38.

¹⁸ Ibidem, s. 23.

2. Etyka zawodowa kuratorów sądowych

Zawód kuratora sądowego należy do profesji, których działalność ma wyraźny i nieusuwalny wymiar etyczny¹⁹. Przed przystąpieniem do wykonywania obowiązków kurator sądowy składa ślubowanie, w którym zobowiązuje się do postępowania zgodnie z zasadami etyki zawodowej, uwzględniania dobra Rzeczypospolitej oraz indywidualnego dobra osób powierzonych jego pieczy, a także do zachowania w tajemnicy wszystkich okoliczności, o których powziął wiadomość w związku z pełnioną funkcją²⁰. Zobowiązania te sytuują go w relacji do dobra wspólnego oraz indywidualnego, a także czynią odpowiedzialnym za podejmowanie działań w społecznym i jednostkowym interesie. Jednocześnie, nakładając obowiązek dbania o dobro podopiecznego oraz zachowania tajemnicy zawodowej, stawiają go w moralnie trudnej sytuacji.

Zgodnie z art. 2 *Kodeksu karnego wykonawczego* sądowy kurator zawodowy jest organem postępowania wykonawczego²¹. Z treści art. 115 § 13 *Kodeksu karnego* wynika, że kurator sądowy jest funkcjonariuszem publicznym²², który realizuje określone przez prawo zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, związane z wykonywaniem orzeczeń sądu²³. Powyższe przepisy prawne wskazują na funkcję, którą kuratorzy sądowi pełnią wobec państwa, a także stawiają w służebnej roli wobec szeroko pojętego interesu społecznego, dają bowiem uprawnienia do pozyskiwania informacji na temat osobistych spraw podopiecznych, nakładania zobowiązań oraz egzekwowania ich realizacji. Z kolei w art. 173 § 1 k.k.w.²⁴ ustawodawca, określając obowiązki sądowych kuratorów sądowych, wskazuje organizowanie i prowadzenie działań mających na celu pomoc skazanemu w readaptacji społecznej i zapobieganie powrotowi do przestępstwa. Metodologia oddziaływań resocjalizacyjnych określa możliwe sposoby działania, pozostawia jednak kuratorowi ich dobór w zależności od sytuacji podopiecznego. Przytoczone przepisy prawa wytyczają ścieżki, które kuratorzy sądowi „wydeptują” podczas wykonywania obowiązków służbowych. Nie wszystko jednak, co wiąże się z pracą z drugim człowiekiem, zawiera się w normach prawnych; w efekcie przedstawiciele tego zawodu, korzystając z wiedzy, doświadczenia oraz odnosząc się do własnej moralności, podejmują decyzje wpływające na życie ich podopiecznych.

Uchwałą Krajowej Rady Kuratorów z 6 maja 2004 roku utworzono *Kodeks Etyki Kuratora Sądowego*. Zgodnie z zawartym tam art. 7 podstawowym obowiązkiem kuratorów sądowych jest podejmowanie działań, które mają na celu dobro podopiecznych oraz ich prawidłowe funkcjonowanie w społeczeństwie. Art. 9 kodeksu wskazuje, że wszelkie informacje o podopiecznym oraz jego rodzinie, uzyskane przez kuratora sądowego podczas wy-

¹⁹ I. Lazari-Pawłowska, *Etyka zawodowa bez kodeksu*, „Etyka” 1994, nr 27, s. 177–180.

²⁰ Art. 6, *Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych*, op. cit.

²¹ *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy* (Dz.U. 1997, nr 90, poz. 557).

²² *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny* (Dz.U. 2018, poz. 1600).

²³ Art. 1, *Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych*, op. cit.

²⁴ *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy*, op. cit.

konywania ustawowych zadań, objęte są tajemnicą, nie narusza natomiast tajemnicy kurator, który przekazuje tego rodzaju informacje w celach służbowych. Z kolei z treści art. 304 § 1 *Kodeksu postępowania karnego* wynika, że każdy, kto dowiedział się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub policję, a § 2 tego przepisu wskazuje, że instytucje państwowe i samorządowe, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora lub policję oraz przedsięwziąć niezbędne czynności do czasu przybycia organu powołanego do ścigania przestępstw lub do czasu wydania przez ten organ stosownego zarządzenia, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów przestępstwa²⁵.

Na podkreślenie zasługuje znaczenie profesjonalizmu służby kuratorskiej, rozumiane jako dbałość o wysoki poziom wykonywanej pracy, a także troska o dobre stosunki międzyludzkie, przestrzeganie reguł poprawnego zachowania oraz towarzysząca im sumienność i sprawność działania. Znaczącym czynnikiem wpływającym na tę wartość etyczną jest systematyczne podnoszenie i aktualizowanie kwalifikacji zawodowych oraz dzielenie się swoim doświadczeniem z członkami zespołu. Niezwykle istotny element profesjonalizmu stanowi także kultura, w tym kultura słowa, szczególnie ważna w przypadku tych funkcjonariuszy, którzy podczas wykonywania obowiązków zawodowych mają codzienny kontakt z ludźmi²⁶.

Jeśli poddamy refleksji etycznej zawodowe funkcjonowanie kuratorów sądowych, warto zwrócić uwagę na jego indywidualny i społeczny wymiar. Etyka indywidualna dotyczy postępowania poszczególnych osób, etyka społeczna zaś obejmuje życie zbiorowości, w tym także działalność instytucji; chociaż etyki te funkcjonują odrębnie, wzajemnie się uzupełniają. Bertranda Russell stwierdzał: „bez moralności obywatelskiej społeczeństwa giną, bez moralności osobistej nie są godne przetrwania”²⁷, zatem przedstawiciele danych zawodów, chociaż reprezentują interesy całych grup, przede wszystkim występują we własnym imieniu i wyrażają indywidualne wartości.

3. Etyczne dylematy kuratorów sądowych w służbie społecznych i indywidualnych wartości

Przepisy prawa dokładnie określają obowiązki kuratorów sądowych, także w kwestiach dotyczących informowania odpowiednich organów władzy o popełnianych przez podopiecznych czynach karalnych. W praktyce zawodowej jednak nie wszystkie sytuacje są jednoznaczne, a dobro podopiecznego – nie zawsze osiągalne na drodze realizacji przepisów. Interpretacja okoliczności sprawy zależy od systemu wartości kuratorów, ich kompe-

²⁵ *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego* (Dz.U. 2018, poz. 1987).

²⁶ J. Piwowarski, *Etyka funkcjonariusza policji. Źródła, motywacje, realizacja*, Kraków 2012, s. 234.

²⁷ Za: J. Itrich-Drabarek, *Uwarunkowania, standardy i kierunki zmian funkcjonowania służby cywilnej w Polsce na tle europejskim*, Warszawa 2010, rozdz. IV.

tencji i doświadczenia. Niejednokrotnie podczas wykonywania czynności kurator dowiadyje się, że jego podopieczny posiada środki odurzające. Jest osobą uzależnioną, a żeby brać narkotyki, musi je mieć. Czy zatem kurator powinien, wypełniając dyrektywę przepisu prawa, zgłosić ten fakt prokuratorowi lub policji? Czy raczej, stosując się do treści ślubowania i kodeksu etyki, winien zachować go w tajemnicy i wspierać w leczeniu uzależnienia? Kurator sam musi rozważyć, czym jest w tej sytuacji dobro osoby, która została oddana pod jego pieczę. Czy gdy podczas pełnienia czynności dowie się, że podopieczny stosował przemoc wobec żony, powinien to zgłosić, pomimo próśb pokrzywdzonej, by tego nie robić oraz deklaracji, że podopieczny podejmie kroki, aby taka sytuacja w przyszłości się nie powtórzyła? Czy zawiadomienie stosownych organów pomoże rodzinie? Skąd pewność, że działamy dla jej dobra, a nie na jej szkodę? Doświadczenie zawodowe zwiększa świadomość niedoskonałości obowiązujących przepisów oraz procedur, które nie zawsze poprawiają sytuację zainteresowanych, a także konsekwencji niewłaściwych decyzji. Sprawia, że wiemy więcej – wiemy również, że nie zawsze możemy przewidzieć rozwój zdarzeń.

Zgodnie z treścią art. 202 § 4 a k.k.²⁸ osoba, która przechowuje, posiada lub uzyskuje dostęp do treści pornograficznych z udziałem małoletniego, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat, co oznacza, że nawet jednorazowe oglądanie takiego materiału podlega karze. Czyny karalne przeciwko wolności seksualnej i seksualności, szczególnie te popełniane wobec małoletnich, są bezwzględnie moralnie naganne i nie ma na nie społecznego przyzwolenia. Co jednak powinien zrobić kurator, któremu podopieczny zgłasza problem, mówi o tym, że „źle zrobił”, i prosi o pomoc? Gdy informuje, że oglądał niedozwolony materiał i prosi o wsparcie w znalezieniu stosownej terapii, czy zgłoszenie tego faktu na policję zmieni na lepsze jego sytuację? Zadziałamy prewencyjnie czy, doprowadzając do ukarania, stracimy szansę na zmianę zachowania osoby, w której interesie powinniśmy działać, a tym samym zadziałamy na szkodę społeczeństwa?

W praktyce zawodowej kuratorów wiele jest sytuacji niejednoznacznych, kiedy trzeba polegać na doświadczeniu i własnej ocenie okoliczności. Zdarza się, że osoby zamieszkujące wspólnie z podopiecznym kuratora przekazują informacje świadczące na jego niekorzyść, nie muszą to być jednak informacje prawdziwe. Przykładem jest sprawa, w której żona podopiecznego w okresie dozoru wielokrotnie zgłaszała agresywne zachowanie, jakiego mąż miał się dopuszczać pod wpływem alkoholu. Wywiad środowiskowy nie potwierdzał tych informacji, sąsiedzi zgłaszali, że to żona dozorowanego pije, a on doświadcza z jej strony przemocy. Kurator stanął przed dylematem dotyczącym podjęcia stosownych kroków. Z powodu wątpliwości co do stanu faktycznego, wynikających ze sprzecznych informacji, współpracował z dzielnicowym oraz z prokuratorem, którzy również otrzymywali od kobiety informacje dotyczące stosowania przez skazanego przemocy i również nie byli pewni ich prawdziwości, zwłaszcza że zgłaszająca kilkakrotnie wcześniej wycofywała się ze składanych oświadczeń.

²⁸ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, op. cit.

Skąd kurator ma wiedzieć, jak jest naprawdę, kto kłamie, kto manipuluje, kto potrzebuje pomocy? W jaki sposób ingerować w życie rodziny? Czy w sytuacji wątpliwości zgłaszać sprawę do prokuratury, z nadzieją na sprawiedliwe rozstrzygnięcie, czy ważyć argumenty, kierując się własną wiedzą i doświadczeniem? A co, gdy kurator ma osobisty stosunek do stron konfliktu? W przytoczonej sprawie kurator miał dużą wiedzę na temat rodziny skazanego. Wiedział, że w poprzednim związku kobieta przez lata godziła się, by ojciec jej trzech córek molestował je seksualnie. W toku innego postępowania kurator poznał dziecko jednej z nich, niepełnosprawnego chłopca, owoc kazirodczego stosunku z ojcem. Niewątpliwie miał osobisty stosunek do żony podopiecznego, co mogło wpływać na jego osąd i, ostatecznie, na podejmowane decyzje. Świadom tego, korzystał z superwizji. Możliwość przyjrzenia się sobie w relacji z osobami będącymi podmiotami prowadzonej sprawy oraz skorzystania z zewnętrznej opinii ułatwiła jej prowadzenie, jednak czy ochroniłaby kuratora przed poczuciem winy w sytuacji, gdyby w rodzinie podopiecznego doszło do tragedii?

Rozwiązania organizacyjne kuratorskiej służby sądowej nie obejmują obowiązku superwizji dla kuratorów sądowych, którzy pracują z osobami popełniającymi czyny karalne, w tym czyny przeciwko życiu i zdrowiu, często budzące strach i odrazę. Przedstawiciele tego zawodu w większości przypadków sami mierzą się z sytuacjami, kiedy podopieczny zachowuje się w zagrażający ich bezpieczeństwu sposób, odbiera sobie życie, w okresie pozostawania pod dozorem dokonuje gwałtu lub zabija człowieka. Nasuwa się pytanie: czy to etyczne, by do pracy z osobami z różnych obszarów problemowych delegować kuratorów sądowych, którzy są pozbawieni systemowego wsparcia w radzeniu sobie z ogromnym psychicznym obciążeniem oraz możliwości poddawania regularnej superwizji podejmowanych decyzji i doświadczanych trudności?

Podając decyzje dotyczące podopiecznych oraz osób z ich środowiska, poddajemy refleksji różne względy, także etyczne. Zdarza się również, że myślimy o własnym bezpieczeństwie. Przecież kuratorzy to nieuzbrojeni funkcjonariusze, w większości przypadków kobiety, a osoby, wobec których podejmują czynności, to jednostki popełniające czyny karalne, także przeciwko życiu i zdrowiu, niejednokrotnie stanowiące zagrożenie. Na podstawie jakich przesłanek powinno się podejmować decyzje? Czyje dobro chronić? Przecież, chociaż obligowany towarzyszącym mianowaniu ślubowaniem oraz przepisami prawa, kurator pozostaje człowiekiem o określonej moralności, a także odporności na stres, który nieodłącznie towarzyszy pełnieniu powierzonej funkcji.

Kuratorzy niejednokrotnie są atakowani przez osoby, wobec których podejmują czynności. W najnowszym raporcie Najwyższej Izby Kontroli dotyczącym kurateli sądowej czytamy: „Przypadki agresywnego zachowania ze strony podopiecznych czy członków ich rodzin i innych osób nie należą do rzadkości. Odnotowano je we wszystkich skontrolowanych sądach rejonowych, a w zbadanych sądach okręgowych zgłoszono 93 takie zdarzenia. Często są one kierowane do prokuratury, a następnie do sądów. [...] Mówiąc wprost: w każdym sądzie rejonowym sprawdzonym przez izbę występowały przypadki agresji w stosunku do kuratorów. Mimo to w większości sądów kuratorzy są zdani sami na

siebie”²⁹. Tymczasem nie zawsze zgłaszają sytuacje, w których doświadczają ze strony podopiecznych agresji, co wynika z oporu przed zaszkodzeniem skazanemu oraz brakiem zaufania do organów ścigania, które nie zawsze stają po stronie kuratora. Za każdym razem, gdy podczas wykonywania obowiązków w terenie lub w siedzibie Zespołu Kuratorskiej Służby Sądowej, podopieczny zachowuje się agresywnie, kurator podejmuje decyzję o ewentualnym zgłoszeniu i często od niego odstępuje, kierując się różnymi względami, także proceduralnymi i etycznymi. Czasami troskę o samego siebie przedkłada nad obowiązek prawny. Z obawy przed trwającym czasami kilka lat postępowaniem sądowym, związanymi z tym czynnościami, konfrontacją z podopiecznym, przykrymi konsekwencjami w postaci skarg na czynności kuratorskie oraz koniecznością prowadzenia wobec niego w dalszym ciągu postępowania wykonawczego, kurator wybiera spokój, umniejszając niejako krzywdę, której doznał. Można postawić pytanie: czy takie postępowanie, chociaż daje poczucie dbania o siebie, nie wpływa negatywnie na zachowanie podopiecznego w przyszłości wobec tego samego lub innego kuratora? Wreszcie: czy godząc się na brak szacunku, nie przyczyniamy się do spadku prestiżu zawodu, który wykonujemy?

Podsumowanie

W procesie resocjalizacji niezwykle istotna jest akceptacja jednostki oraz wiara w możliwości jej rozwoju. Aby to osiągnąć, należy pomóc podopiecznemu odkryć własny potencjał, współdziałając z siłami środowiska i pamiętając, że aby podopieczny mógł się otworzyć przed kuratorem, musi nawiązać z nim bliskie relacje emocjonalne, czuć strony życzliwość i mieć poczucie respektowania własnej osoby³⁰. Powyższe założenia, mające na celu stworzenie optymalnych warunków do rozwoju podopiecznych, zakładają tworzenie bliskich relacji, niejednokrotnie bardzo podobnych do relacji terapeutycznej, która powstaje między terapeutą a pacjentem w procesie terapii. Osoby podlegające kuratorskiej pieczy doświadczają wielu życiowych trudności, zdarza się, że potrzebują wsparcia, którego kuratorzy im udzielają, występując w roli terapeutów. Tymczasem kuratorzy sądowi to niejednokrotnie osoby, które mają własne doświadczenia osobistych strat i traum, a także mogą przeżywać różne, niekiedy irracjonalne uczucia wobec reprezentujących odmienne wartości podopiecznych. Brak wglądu we własne mechanizmy psychologiczne skutkować może podejmowaniem niewłaściwych decyzji, co powoduje negatywne skutki dla osób dozorowanych oraz zły stan psychiczny samych kuratorów, a w efekcie przyczynia się do wypalenia zawodowego.

Dylematy etyczne nieodłącznie towarzyszą kuratorom sądowym w pracy. Przedstawiciele tej profesji niejednokrotnie zastanawiają się, co jest najlepsze dla podopiecznych, jakie

²⁹ *Prawo o kuratorach sądowych do poprawki*, Warszawa 2018, <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/kuratorzy-sadowi.html> [2.02.2019].

³⁰ C. Czaporów, *O metodzie indywidualnych przypadków*, „Opieka, Wychowanie, Terapia” 1963, nr 10.

kroki powinno się podjąć, by uwzględnić dobro rodzin, wreszcie – co należy zrobić, by przestrzegać przepisów prawa, których interpretacja nie zawsze jest jednoznaczna. Podczas wykonywania obowiązków zawodowych kuratorzy ciągle na nowo określają się w pełnionej roli. Zdobywają nowe kompetencje, poddają refleksji swoje uprawnienia, a wraz z upływem czasu, zdobywaną wiedzą i doświadczeniem – zmieniają się jako ludzie i kuratorzy. Zadają sobie pytania o prawdziwy sens pracy, którą wykonują i na nowo tworzą moralną przestrzeń, w której bezpiecznie, nie narażając na szwank wyznawanych wartości, mogą funkcjonować w tym trudnym zawodzie. Okupiona cierpieniem, zdobyta podczas praktyki wiedza stanowi istotę ich moralnego doświadczenia i wpływa na decyzje, które każdy kurator sądowy podejmuje indywidualnie, w zgodzie z własnym sumieniem, a przy tym nigdy nie ma pewności, czy postąpił słusznie. Pytanie o to, czy powinien być przede wszystkim funkcjonariuszem, czy człowiekiem, pozostaje bez rozstrzygnięcia, podobnie jak pytanie o wyższość etyki zawodowej nad przepisami prawa. O tym, jak rozwiązuje etyczne dylematy, decyduje ostatecznie jego moralność osobista, której znaczenie podkreślał Bertrand Russell³¹.

Stojący na styku prawa reprezentującego interes społeczny oraz jednostek, o których indywidualne dobro powinni dbać, kuratorzy sądowi we własnym sumieniu, kierując się wiedzą, zawodowym doświadczeniem oraz własną moralnością, podejmują decyzje, za które ponoszą osobistą oraz zawodową odpowiedzialność, a także, w niektórych przypadkach, stosowne konsekwencje prawne. Istotne jest, aby wtedy, gdy stają przed zawodowymi i etycznymi dylematami, mogli liczyć na wsparcie, również w formie superwizji, która daje możliwość zwiększania samoświadomości w pracy zawodowej.

Bibliografia

Literatura

- Andre J.A., *Role Morality as a Complex Instance of Ordinary Morality*, „American Philosophical Quarterly” 1991, vol. 28, nr 1.
- Balandynowicz A., *Sposób postępowania resocjalizacyjnego wobec skazanych w warunkach kurateli*, [w:] *Resocjalizacja instytucjonalna. Perspektywy i zagrożenia*, red. F. Kozaczuk, Rzeszów 2004.
- Bąk D., *O możliwości kreowania etosu urzędnika* [w:] *Etos urzędnika*, red. D. Bąk, Warszawa 2007.
- Czapów C., *O metodzie indywidualnych przypadków*, „Opieka, Wychowanie, Terapia” 1963, nr 10.
- Freedman B., *A Meta-Ethics for Professional Morality*, „Ethics” 1978, nr 89.
- Galewicz W., *W sprawie odrębności etyk zawodowych*, [w:] *Moralność i profesjonalizm. Spór o pozycję etyk zawodowych*, red. W. Galewicz, Kraków 2010.
- Gromek K., *Kuratorzy sądowi. Komentarz*, Warszawa 2005.

³¹ Za: J. Itrich-Drabarek, *Uwarunkowania, standardy i kierunki zmian...*, op. cit.

- Itrich-Drabarek J., *Uwarunkowania, standardy i kierunki zmian funkcjonowania służby cywilnej w Polsce na tle europejskim*, Warszawa 2010.
- Jaśtał J., *Dylematy moralne. Przyczynek do debaty z Plutarchem w tle*, „Diametros” 2004, nr 2.
- Kudrycka B., *Dylematy etyczne pracowników administracji*, Warszawa 1995.
- Kudrycka B., *Etyka w życiu publicznym*, „Kontrola państwowa” 1998, nr 2.
- Kusztal J., *Podstawy prawne kurateli sądowej*, [w:] *Współczesna kuratela sądowa (wybrane zagadnienia)*, red. B. Zinkiewicz, Mysłowice 2006.
- Lazari-Pawłowska I., *Etyka zawodowa bez kodeksu*, „Etyka” 1994, nr 27.
- Lazari-Pawłowska I., *Etyki zawodowe jako role społeczne*, [w:] *Etyka zawodowa*, red. A. Sarapata, Warszawa 1971.
- Piwowski J., *Etyka funkcjonariusza policji. Źródła, motywacje, realizacja*, Kraków 2012.
- Prawo o kuratorach sądowych do poprawki*, Warszawa 2018, <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/kuratorzy-sadowi.html> [2.02.2019].
- Sinnott-Armstrong W., *Moral Dilemmas*, Oxford 1988.
- Szutta N., *Status współczesnej etyki cnót*, „Diametros” 2004, nr 1.
- Teichman J., *Etyka społeczna. Podręcznik dla studentów*, Warszawa 2002.

Źródła

- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy* (Dz.U. 1997, nr 90, poz. 557).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny* (Dz.U. 2018, poz. 1600).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego* (Dz.U. 2018, poz. 1987).
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych* (Dz.U. 2018, poz. 1014).

Katarzyna Nanowska

Etyczne dylematy w praktyce zawodowej kuratorów sądowych

W artykule została podjęta tematyka dylematów etycznych w praktyce zawodowej kuratorów sądowych dla dorosłych. Do kwestii dotyczących etyki zawodowej autorka odniosła się z perspektywy teorii etyki oraz własnych doświadczeń.

Zawód kuratora sądowego należy do profesji, których działalność posiada wyraźny i nieusuwalny wymiar etyczny. Kuratorzy sądowi jako organ wykonawczy sądu muszą stosować się do przepisów prawa, które sytuują ich w relacji do dobra wspólnego oraz indywidualnego, a także czynią odpowiedzialnymi za podejmowanie działań w społecznym i jednostkowym interesie. Jednocześnie, z uwagi na nakładany obowiązek dbania o dobro podopiecznego oraz zachowania tajemnicy zawodowej, stawiają w moralnie trudnej sytuacji.

Celem publikacji jest zwrócenie uwagi czytelników na etyczny wymiar wykonywania zawodu kuratora sądowego oraz dylematy moralne, przed którymi stają kuratorzy w toku realizowanych zadań.

Słowa kluczowe: kurator sądowy; etyka zawodowa; dylematy etyczne.

Ethical dilemmas in probation officers' work

This article deals with the issue of probation officers' ethical dilemmas confronted when working with people. It refers to issues related to professional ethics from the perspective of ethics theory and my own experience.

The profession of probation officer has an irremovable ethical dimension. Probation officers, when executing court decisions, must comply with legal provisions for common and individual good. An obligation to care for persons under custody and to maintain professional secrecy, puts them in a morally difficult situation.

The purpose of the publication is to draw readers' attention to the ethical dimension of the profession by probation officers and to moral dilemmas that they face while performing their tasks.

Keywords: probation officer; professional ethics; ethical dilemmas.

Translated by Katarzyna Nanowska